

morepress
morepress.unizd.hr

SPONDE

RIVISTA DI LINGUE, LETTERATURE E CULTURE TRA LE DUE SPONDE DELL'ADRIATICO

ČASOPIS ZA JEZIKE, KNJIŽEVNOSTI I KULTURE IZMEĐU DVIJU OBALA JADRANA

A JOURNAL OF LANGUAGES, LITERATURES AND CULTURES BETWEEN THE TWO ADRIATIC COASTS

ISSN: 2939-3647

5/1 | 2026

„MI SMO ŽENE SRCE NAŠEG DOMA”: KONSTRUKCIJA ŽENSKOGA IDENTITETA U ROMANU *PERO I PAVA* (1940) PAULE VON PRERADOVIĆ

MONIKA JURKOVAC

University of Zagreb
Fakultet hrvatskih studija
monika.jurkovac@gmail.com

UDK: 821.112.2(436)-31.09Preradović, P. von
305-055.2

Review paper

Primljen / Ricevuto / Received: 16. 10. 2025.

Prihvaćen / Accettato per la pubblicazione

/Accepted for publication: 18. 5. 2026.

Razvoj feminističke književne kritike tijekom posljednjih desetljeća omogućio je sustavnije istraživanje ženskoga proznog autorstva te problematizaciju njegove marginalizacije u književnoj historiografiji i književnome kanonu. Unatoč navedenim pomacima, brojne književnice i njihovi opusi i dalje ostaju nedovoljno istraženi u kontekstu književnopovijesnih istraživanja. U kontekstu navedenoga, rad se fokusira na roman *Pero i Pava* (*Pave und Pero*, 1940) austrijsko-hrvatske književnice Paule von Preradović, unuke pjesnika Petra Preradovića. Roman počiva na korespondenciji između Petra Preradovića (Pero) i njegove prve supruge Paoline de Ponte (Pave), a tematizira intiman prikaz emocionalnoga i obiteljskoga života dvoje supružnika, unutarnji svijet žene, ženski identitet i društveni položaj, prikaz postojećih društvenih razlika i drugo. Ključan dio rada odnosit će se na analizu i konstrukciju ženskoga identiteta u spomenutom romanu (prikaz unutarnjega svijeta žene, braka, majčinstva i ljubavi), s naglaskom na poziciju žene u privatnoj i javnoj sferi u kontekstu društvenih i kulturnih normi.

KLJUČNE RIJEČI:

Paula von Preradović, *Pero i Pava*, ženski identitet, društvena pozicija žene, međuratna književnost

Uvod – književno stvaralaštvo Paule von Preradović

Književnica Paula von Preradović (Beč, 12. listopada 1887. – Beč, 25. svibnja 1951.) obrazovanje je stekla u Puli i Sankt Pölten, a živjela je u Austriji, Danskoj i Nizozemskoj (Božac 1997: 131–132). Njeno književno stvaralaštvo obuhvaća zbirke pjesama *Južno ljeto* (*Südlicher Sommer*, 1929), *Dalmatinski soneti* (*Die Dalmatischen Sonette*, 1933), *Hvala Božja u brdima* (*Lob Gottes in Gebirge*, 1936), *Vitez, smrt i đavo* (*Ritter, Tod und Teufel*, 1947), roman *Pero i Pava* (*Pave und Pero*, 1940) te novele *Legenda o kralju Slavcu* (*Königslegende*, 1950) i *Kolumbova kušnja* (*Die Versuchung des Columba*, 1951). Sačuvani su i ulomci romana *Djetinjstvo na moru* (*Kindheit am Meer*), dnevnik nastao u zatvoru 1945., ogledi, nekoliko pisama prijateljima i pjesme koje je književnica pisala na početku književnoga stvaranja; navedeno je izdano u *Sabranim djelima* (Beč, 1967) (isto: 135). Krajem Drugoga svjetskog rata Paula je sa suprugom bila progonjena i zatvorena, njena su književna djela zaplijenjena, u nemilim okolnostima nastaje njen dnevnik (pisma upućena sinovima), a 1946. autorica je napisala stihove za himnu Republike Austrije (Božac 1997: 133; Buljac 2021: 59).

Doprinos istraživanju Paule Preradović i njenoga književnog stvaralaštva dali su Drago Čepulić (1940), Ljubomir Maraković (1940), Hijacint Petris (1940), Vice B. Zaninović (1940), Viktor Božac (1997), Johann Georg Lughofer (2018), Tihomil Maštrović (2018), Miljenko Buljac (2021). Književni kritičari međuratnoga razdoblja (Čepulić, Maraković, Petris, Zaninović) važni su zbog rane recepcije romana, isticanja stilskih značajki i umjetničke vrijednosti romana *Pero i Pava*. Dok se Viktor Božac dotaknuo početka i razvoja književnoga stvaranja Paule Preradović i osvrta na autoričina pojedina djela, Miljenko Buljac sažima ključne informacije o književnoj ostavštini Paule Preradović, naglašava tematiku čežnje za domovinom i povezanost s djedovim pjesničkim izričajem. Lughofer ističe da austrijsko-hrvatsku književnicu znanost o književnosti smatra nasljednicom baroka, novoromantičarkom te sljedbenicom subjektivizma (Schoolfield 1954; Maertens 1956; Orlandić 1979; prema Lughofer 2018: 48). Nadalje navodi da su na književni opus Paule Preradović utjecale različite kulture, stoga bi danas njezine tekstove cijenili kao primjere interkulture književnosti ili književnosti migranata (Lughofer 2018: 50). Tihomil Maštrović u članku *Romansirani životopis Petra Preradovića u romanu Pave i Pero Paule pl. Preradović* (2018) problematizira autoričinu pripadnost austrijskoj i hrvatskoj književnosti: Paula Preradović pisala je njemačkim jezikom i smatrala se au-

strijskom književnicom, no Maštrović ističe autoričino hrvatsko podrijetlo i tematsku usmjerenost na hrvatski dio Jadrana te je smatra podjednako austrijskom i hrvatskom književnicom. Maštrović (2018) upozorava i na lošu praksu hrvatske književne historiografije koja hrvatskom književnošću podrazumijeva samo književnost pisanu hrvatskim jezikom te smatra da književna djela pisana stranim jezicima imaju važnu i nezaobilaznu ulogu u hrvatskoj kulturi, stoga drži da je neopravdano i nepravedno u književnu povijest ne uključiti Paulu Preradović i njezin cjelokupni književni opus. Slijedeći argumentaciju Tihomila Maštrovića, moguće je razmotriti Paulu Preradović u kontekstu dvostruke književne pripadnosti, austrijske i hrvatske. Njezino hrvatsko podrijetlo i tematska usmjerenost na hrvatski prostor opravdavaju uključivanje njezina književnog opusa u hrvatsku književnu povijest. Bez obzira na navedeno, pitanje njezine eventualne kanonizacije zahtijevalo bi opsežnija komparativna i književnopovijesna istraživanja, stoga se u ovome radu autoričina književna pozicija promatra u okviru dvostruke pripadnosti.

Pero i Pava

Roman *Pero i Pava*, napisan na njemačkome jeziku (*Pave und Pero*), prvi je put objavljen 1940. godine u Salzburgu, a iste je godine objavljen i na hrvatskome jeziku u prijevodu Božene Begović u Zagrebu. Talijansko izdanje romana (*Pave e Piero*) objavljeno je 1942. godine u Torinu te 1994. godine u Milanu u prijevodu Silvija Ferrarija (Maštrović 2018).

Pero i Pava počiva na korespondenciji između djeda Paule Preradović, Petra Preradovića (Pero) i njegove prve supruge, Paoline de Ponte (Pave), a djelo je podijeljeno na tri cjeline (*Zaručnici*, *Supruzi* i *Osamljen*). Liku Pave posvećen je veći dio romana, pogotovo cjelina *Supruzi*, a liku Pere dio *Zaručnika* i u potpunosti cjelina *Osamljen*:

Paula slika djeda Petra i kao čovjeka i kao umjetnika i kao uzorna časnika i ujedno žarkog hrvatskog rodoljuba, a s druge strane neograničenu ljubav žene prema mužu i domovini, zatim njezine sukobe i njezin tragičan svršetak (Božac 1997: 138).

Radnja romana povijesno i kulturološki smještena je u 19. stoljeće, dok se mjesto radnje odnosi na nekoliko lokacija (Beč, Dubrovnik, Zadar, Zagreb),

od kojih je Motta di Livenza ključna za razvoj i značaj radnje. Ovaj tragičan, emocionalan i introspektivan roman tematizira supružnički život, majčinstvo, ženski identitet, unutarnji svijet žene (dvojbe, nedoumice, nade, snove, očekivanja), društveni položaj žene i drugo. Dok Buljac (2021: 59) roman *Pero i Pava* veže isključivo uz autoričino portretiranje oca i djeda, Božac (1997: 138) ističe da je tematika djela preuzeta iz hrvatske književne i kulturne povijesti te da se u djelu prikazuje ljubav autoričina djeda Petra Preradovića i Pave de Ponte. Vidljiva je i povezanost s Italijom koja se ogleda u povijesno-političkome kontekstu radnje (jadransko pitanje, talijanske pretenzije na Jadran), jezično-književnome aspektu (izdanja romana na talijanskome jeziku) te prostorno-geografskoj dimenziji (radnja romana u talijanskome gradiću).

U romanu se posebno ističu metafore doma (predstavlja slobodu, sigurnost, spokoj) i kovčega (neprestane selidbe, neizvjesnost), no i kontrasti poput mladost-bolest (Pava na početku romana i kasnije) i ljubav-dužnost. Književna je kritika opravdano istaknula roman kao biografski roman (no možemo ga promatrati i kao obiteljski i psihološki roman) važan za hrvatsku književnu i kulturnu povijest, nazvavši ga „djelom rijetko plemenite i duboke duše” (Čepulić 1940: 648), istaknuvši da će ga hrvatska čitateljska publika zavoljeti jer je u „prvome redu u njem prikazan – možda najsretniji, ali i najtragičniji – odsjek života velikog hrvatskog pjesnika, ali ne i manje i zato što je roman pisan evropskim mjerilom” (Petris 1940: 544). Drago Čepulić, Hijacint Petris i Ljubomir Maraković kritiziraju hrvatski prijevod romana, sugerirajući kako bi prikladniji naslov bio onaj izvorni, *Pava i Pero* jer, iako je Petar Preradović u središtu radnje, „ovo je roman tragičnog udesa sentimentalne Pave” (Čepulić 1940: 647). Kritika je književnici zamjerila neobičan zaplet romana, nedostatak plastičnosti slike i uvjerljivosti događaja na početku romana (Zaninović 1940: 174–175) te prisutnost romantičarskih elemenata (Petris 1940: 544).

Veći dio autoričina stvaralaštva, a pogotovo roman *Pero i Pava*, pripada međuratnome razdoblju. O međuratnome razdoblju u hrvatskoj književnosti pisali su Miroslav Šicel (2009), Stanko Korać (1975), Miroslav Vaupotić i drugi. Miroslav Šicel (2009: 8) smatra kako je međuratno razdoblje teško obilježiti dominantno književno-stilskom odrednicom, no navodi i da se ovo razdoblje u književnoj kritici različito naziva (sintetički realizam, moderni objektivizam, socijalno angažirana literatura itd.). Takva terminološka heterogenost upućuje na zaključak da su književnici svoje stvaralaštvo podredili društvenoj tematici, angažirajući se oko ključnih društvenih i nacionalnih problema svoga vremena (Šicel 2009: 8). Slično problematizira i Korać: „Socijalno-psihološka stvarnost

u hrvatskom romanu između dva rata razvija se na baštini realizma i moderne, jer realistički roman donosi smisao za socijalnu činjenicu, a modernistički interes za psihološke sadržaje” (Korać 1975: 47). Vrlo važan doprinos istraživanju međuratne proze dao je Miroslav Vaupotić (1965: 337), istaknuvši kako je nepreglednom kvantitetom, no nizom kvalitetnih ostvarenja, obiljem pisaca i djela međuratno razdoblje nadjačalo razdoblje moderne, dok je po raznolikosti književnih fizionomija i složenosti ideoloških i estetskih strujanja dostojan pandan razdoblju realizma.

U kontekstu Paule Preradović i romana *Pero i Pava*, važno je istaknuti kako je autorica roman oblikovala stilski u okviru međuratnoga razdoblja (na baštini realizma i moderne, kako problematizira Korać). Iako je radnja romana smještena u 19. stoljeće, prikaz likova i njihovih unutarnjih stanja, detaljizirani opisi gradova i interijera, prikaz svakodnevnoga života i raznih problema, oblikovan je postupcima i nazorima devetnaestostoljetne literature kroz pisma svojih likova („Zbog oseke vonjalo je po ribama, a sivozeleno grmlje na brežuljcima, bijele kuće i tamni čempresi stajali su tako mirno kao da ih je umrtvila snaga moćnog sunca, dok je užareni zrak plavkasto treperio”, Preradović 1940: 10). S druge strane, u romanu se izdvajaju i elementi modernizma poput introspekcije i brojnih unutarnjih monologa, no i elementi romantizma poput domoljubnih ideja vezanih uz ilirizam ili Pave kao pjesničke inspiracije („Sve moje pjesme dolaze od tebe, one su tvoj odsjev, kao što sam to rekao ovdje, i ako se u njima ni jednom riječi ti ne spominješ”, Preradović 1940: 13).

Analiza bračnih odnosa i majčinstva u romanu *Pero i Pava*

Jelena Milinković (2018: 20) u članku *Feministička istraživanja i čitanje književnosti* smatra da feminizam nije isključivo dio javne sfere, već je i dio književne sfere, odnosno književnoga stvaralaštva, književne kritike, teorije i povijesti književnosti; shodno tome, važan dio je i književnost koju su pisale žene, odnosno nastojanja feminističke kritike da se ona otkrije i protumači. Milinković, nadalje, ističe:

Feministički pristup književnosti je često nužno vrlo kreativan, jer podrazumeva istraživanje na više nivoa: od potrage za novim autorkama i ‘pisanja’ njihovih privatnih i radnih biografija, preko (re)konstrukcije

književnog života i konteksta, te različitih analiza diskursa, sve do žanrovskih i poetičkih utemeljenja i hermeneutičkih analiza tekstova (Milićević 2018: 24).

Navedene postavke otvaraju prostor za novo čitanje romana *Pero i Pava*, preispitivanje ženskoga identiteta, braka i majčinstva u patrijarhalnome društvu. Kako navodi Toril Moi u studiji *Seksualna/tekstualna politika*, glavni je cilj feminističke kritike politički: „Feministička kritika želi razotkriti, a ne ovjekovječiti patrijarhalne prakse” (Moi 2007: 9). Analiza književnih predodžbi žena pokazala se jednom od najproduktivnijih područja feminističke književne kritike, što potvrđuje i velik broj istraživanja proizašlih iz navedenoga (Moi 2007: 67). Moi (2007: 80) navodi kako su se krajem 1970-ih pojavile tri velike studije koje pokazuju sazrijevanje angloameričke feminističke kritike, a danas ih se ujedno smatra i kanonskim djelima feminističke kritike: *Literary Women* (Ellen Moers, 1976), *A Literature of Their Own* (Elaine Showalter, 1977) i *The Madwoman in the Attic* (Sandra Gilbert i Susan Gubar, 1979). Simone de Beauvoir (djelo *Drugi spol*, 1949) Moi naziva „najvećom feminističkom teoretičarkom našega vremena” (Moi 2007: 129), a u prikazu francuske feminističke teorije usredotočila se na Hélène Cixous, Luce Irigaray i Juliju Kristevu (usp. Moi 2007: 138).

Da je fokus feminističke kritike često bio na analizi i prikazu ženskih likova te njihovoj isprepletenosti s kulturnim, društvenim i povijesnim kontekstom, potvrđuju i Lada Čale Feldman i Ana Tomljenović u *Uvodu u feminističku književnu kritiku* (Čale Feldman i Tomljenović 2012: 199). S druge strane, Martina Perić u članku *Problematizacija ženskog roda i identiteta u Zagorkinom romanu Kamen na cesti* naglašava da ženski identitet ne može biti shvaćen kao nepromjenjiv ili čvrst, već ga je moguće promatrati kao dinamičan proces koji oscilira između konstrukcije i de/re-konstrukcije (Perić 2010: 34–35).

Perin i Pavin brak ispočetka započinje idealno i obilježen je mladenačkom strasti, dok u zaručничkoj fazi prevladava idealizacija ljubavi (primjerice, Pero u Pavi prepoznaje nadahnuće za pjesničko stvaralaštvo). Njihov brak karakteriziramo kao disfunkcionalan zbog niza razloga, a pogotovo nemogućnosti trajnoga zajedničkog življenja, neprestanih selidba u druge gradove i Perinoga nedovoljnog doprinosa braku i odgoju djece. Perin i Pavin brak moguće je opisati i kao instituciju koja zahtijeva neprestanu prilagodbu i fleksibilnost žene (Pava putuje trudna, boravi u različitim gradovima bez sigurnosti i stabilnosti,

u vječitom nemiru i neizvjesnosti) i društvenu dužnost. U okolnostima takvog braka pati i cijela obitelj, što Paula Preradović odlično ocrtava sljedećim navodom:

Morat će živjeti bez njegova savjeta, njegove pomoći, bez njegove jake muške zaštite; sva će odgovornost za djecu ležati isključivo na njoj i ponovno će biti prekinuta životna uzajamnost ljudi, koji pripadaju jedno drugome, i sveta će obiteljska povezanost biti rastrgana (Preradović 1940: 95–96).

Brak je moguće opisati i kao ambivalentan – s jedne strane Pave doživljava Perinu ljubav kao blagoslov, a s druge je strane razočarana i usamljena. Navedeno je vidljivo i tijekom Pavinoga upoznavanja s tenorom Lorenzonijem i njegova udvaranja. Iako se odupire Lorenzonijevim pokušajima zavođenja, odgovara joj njegova pažnja, žudi za validacijom i priznanjem, no pritom ne posustaje, već ostaje dosljedna sebi: „Skromna sam žena, moje su društvene sposobnosti vrlo čedne i živim samo za svoju djecu. Bit ćete razočarani” (Preradović 1940: 155). Lik Pave odgovara tipu kućni anđeo/svetica/progonjena nevinost koji u kontekstu hrvatske književnosti 19. stoljeća analizira Krešimir Nemec u članku *Slika žene u hrvatskoj književnosti 19. stoljeća* (2003). Navedeni tip žene Nemec (2003: 101–102) opisuje kao produkt muške fantazije koja žensko biće smatra anđeoskim, svetim, produhovljenim, pripisuje mu nevinost, čistoću, krepost, vjernost, skromnost i druge karakteristike. U romanu Pero Pavu naziva djevičicom, majkom i kraljicom: „Zar nije Pave bila djevičanska u čistoći svog srca, nisu li joj bol i radost, briga i dostojanstvo materinstva okrunili glavu vijencem ruža i trnja? Za kraljicu joj je doduše nedostajalo sigurnosti i ponosa, samosvijesti i želje za vladanjem” (Preradović 1940: 102). S druge strane, Lorenzoni prilikom udvaranja Pavi objašnjava kako se njegov život promijenio kada je shvatio kakva je žena i kako se ophodi prema suprugu i djeci:

Tada sam shvatio, da ste poput madone, poput zvijezde u visinama, prema kojoj se može uzdići pogled, koju se smije poštivati, kojoj se smije posvetiti život, ali koja se nikada, nikada ne može posjedovati (Preradović 1940: 185).

Navedeno je djelomično moguće povezati sa zapažanjem Gilbert i Gubar koje navodi Moi (2007: 86–87): u 19. stoljeću vječno ženstveno interpretiralo

se kao vizija anđeoske ljepote i ljupkosti, odnosno idealna je žena prije svega bila pasivna, poslušna i nesebična. No, muška idealizacija žena skriva se u muškome strahu od ženstvenosti – čudovišna žena je žena koja odbija biti nesebičnom i suprotstavlja se podređenoj ulozi koju joj je patrijarhalno društvo namijenilo (Moi 2007: 87).

U kontekstu prikaza braka, zanimljiv je lik Biance Tagliapietre, kćeri gospođe Bibe, koja Pavi tijekom njihova intimnog razgovora priznaje zaljubljenost i ovisnost o prijatelju svoga supruga. Njena je zaljubljenost destruktivna opsesija, a prijatelj njezina supruga izrazito je dominantan, manipulativan i društveno utjecajan, njegova ravnodušnost i zagonetnost s jedne strane te neprestana pažnja s druge strane, postaju alatom emocionalne kontrole Biance. Biancino raspoloženje i emocionalne reakcije ovise o ponašanju toga zagonetnog čovjeka, što je odličan primjer asimetričnoga odnosa moći između muškarca i žene: muškarac je centar oko kojega se emocionalni svijet žene neprestano vrti i ovisi. Tijekom razgovora, Pava sugerira Bianci da se u potpunosti posveti suprugu, spozna njegovu vrijednost i ne pomišlja na toga zagonetnog muškarca, no Bianca i dalje manifestira zaokupljenost njime i priznaje kako bi radije podnijela suprugovu nevjeru kao *sramotu koju treba progutati*:

Tako ga nikada ne ću izgubiti iz vida, pa sve kad bih se jednom s najvećim naporom i otrešla te strasti, tog grijeha, kad bih pomislila: sada sam uspjela, sada sam svršila s njim, sada moje srce opet pripada samo meni, ipak bi on opet došao, tiho i sa smiješkom, svojim bi dubokim glasom rekao nešto pametno, (jer morate znati, da je neizmjereno mudar!), promrmeljao bi koju riječ preda se, a onda bi me pogledao smijući se poput kakvog nevaljalca (Preradović 1940: 171).

S druge strane, grofica Strassoldo brak doživljava kao instituciju u kojoj ženi pripada tradicionalna uloga te smatra da supruge trebaju zadržati privid sreće i veselja kako bi održale suprugovu pažnju i naklonost: „Mi uopće ne smijemo biti tužne, to kvari našu ljepotu i odbija naše muževe. Naši muževi žele da budemo vesele, jer se nisu oženili s nama da bi s nama tugovali” (Preradović 1940: 71). Uzevši u obzir prikaza tri braka (brak Pere i Pave, Biance i Ettorea te grofa i grofice Strassoldo) nameće se zaključak o braku kao prostoru u kojemu su muška sreća i zadovoljstvo prioritet, a ženski osjećaji potisnuti te o braku kao društvenoj dužnosti. Institucija obitelji odraz je društva i društvenih normi: u patrijarhalnome društvu uz muškarca se vežu aktivnost, moć i intelektu-

alna nadmoć, bavljenje javnim djelatnostima, a uz ženu pasivnost, vezanost uz kućanstvo, brigu za djecu i drugo (Perić 2010: 36). Takav model jasno se očituje u braku Pere i Pave (Pavina uloga podrazumijeva brigu o kućanstvu i djeci, a Pero zadržava veću slobodu djelovanja u javnome životu) i braku grofa i grofice Strassoldo (iako grofica pokazuje veću samostalnost i društvenu aktivnost za razliku od Pave, njezin je položaj i dalje određen patrijarhalnim normama).

Element majčinstva najjasnije je prikazan na primjeru Pave – ono je prikazano kao izvor radosti, snage, ponosa, samopotvrde, no i kao biološki i psihološki napor. Pava je požrtvovna, predana i plemenita majka, no neprestana iscrpljenost tugom, nezadovoljstvom i bolešću utječu na majčinsku ulogu. Nesnalaženje, obeshrabrenost i neorganiziranost vidljivi su tijekom odsutnosti dojkinje Sante, a prijelomni je trenutak smrt kćerke Cotije. Pava u korespondenciji sa suprugom ne priznaje Cotijinu smrt, ne može procesuirati gubitak kćeri, već ga potiskuje, što naposljetku vodi samoubojstvu. Dakle, majčinstvo je u romanu *Pero i Pava* prikazano i kao izvor boli i odgovornosti, dok je gubitak djeteta ujedno i gubitak posljednjega životnog smisla. Posebno je značajan dijalog Biance i Pave koji daje naslutiti kako Bianca majčinstvo smatra kao potrebu za ispunjenjem i emocionalnom stabilnošću (vjeruje kako bi dijete moglo dovesti u kontrolu njenu opsjednutost drugim muškarcem). U tome dijalogu Pava ističe majčinsku ljubav važnijom od partnerske ljubavi, majčinstvo pripisuje kao inherentno ženama te naglašava da žena nadilazi sve negativne okolnosti kroz ljubav prema djeci:

Možete li zamisliti kakva je to neslućena sreća, kad nakon porođajnih muka polože novorođenče u vaš zagrljaj? Kad ta mala, slatka stvorenja, što su stanovala u nama, hranila se našom krvlju, leže pred nama, kad po prvi put žmirkavo otvore oči, kad po prvi put zaplaču i po prvi put sišu mlijeko naših grudi! Bianca, vi ne možete ni zamisliti što to znači: biti majkom! Muškarci imaju sve prednosti pred nama, ali u ovoj jedinoj stvari smo mi nad njima, da smijemo biti majke i rađati djecu, koja su toliko naša vlastita, toliko krvlju vezana uz nas, koja su tako jedno s nama kao vaše vlastito tijelo, kao naš vlastiti život (...) Djeca daju našem životu svu radost i sav smisao (Preradović 1940: 174-175).

Lik Pave moguće je povezati s arhetipom žena-majka kojim se u studiji *Gola u snu. O ženskom književnom identitetu* (2005) bavi Helena Sablić Tomić. Autorica arhetip žene-majke opisuje kao čuvaricu domaćega ognjišta koja je mo-

ralno i duhovno određena kršćanskim svjetonazorom te upozorava na činjenicu o ženskoj pasivnoj poziciji promatranoj iz pozicije drugoga, koja iscrpljuje njezinu ulogu u majčinstvu i kućanstvu (Sablić Tomić 2005: 54–55). Na gotovo istovjetan način oblikovan je i lik Pave.

Arhetipu žena-majka valja pridružiti i pojam *femme fragile*, odnosno tip krhke, produhovljene, boležljive žene uz koji Nemec (2003: 105) pridružuje svojstva poput nježnosti, nemira, nedostatka životne energije, udaljenosti od pragmatičnoga svijeta i drugo. Lik Pave ne odstupa mnogo od Ljerke Tavernić iz romana *Sjene ljubavi* (1898) Janka Leskovara i Lucije Stipančić iz romana *Posljednji Stipančići* (1899) Vjenceslava Novaka koje kao tipične *femme fragile* navodi Nemec. Pava je također nezadovoljna stvarnošću, boluje od sušice i smatra da *ni jedno ljudsko stvorenje nije bjednije ni nevrednije od nje*, čime utjelovljuje sve ključne značajke tipa *femme fragile* (usp. Nemec 2003: 105–106). Terminom *femme fragile* bavio se i Dragan Buzov koji navodi da je važan čimbenik estetizacije *femme fragile* aluzija na likovne umjetnosti, primjerice, usporedba *femme fragile* s ljepotom Madone ranih talijanskih slikara: „Od Madone je preuzet ovalni oblik i patnički izraz lica, a ne smijemo zaboraviti ni duševne kvalitete (...) Tako femme fragile nikad ne postaje dinamični aktant, ona je tu samo zbog optičkog dojma, a na kraju je neminovno čeka smrt” (Buzov 1996: 96).

Konstruiranje pozicije žene i ženskoga identiteta u privatnoj i javnoj sferi

Konstrukcijom književnoga identiteta bavio se Jonathan Culler u studiji *Književna teorija. Vrlo kratak uvod*. Culler navodi da se analizom riječi i djelovanja književnoga subjekta otkriva njegov karakter, individualnost i identitet, a time se, prateći sudbinu likova, određene okolnosti iz prošlosti, društvene utjecaje i drugo, osobito bavila pripovjedna književnost (Culler 2001: 127–129). Napominje i da temeljni identitet likova grade posljedice njihovih postupaka, svijet i društvo kojime su okruženi, no taj se identitet postavlja kao osnova te uzrok tih postupaka (Culler 2001: 130). Ženskim identitetom u hrvatskoj književnosti bavila se Helena Sablić Tomić u studiji *Gola u snu* (2005), Andrea Zlatar u studiji *Tekst, tijelo, trauma. Ogledi o suvremenoj ženskoj književnosti* (2004), Milovan Tatarin u članku *Što žene žele ili ponešto o feminizmu dvadesetih godina prošloga stoljeća*, Ljiljana Ina Gjurgjan u članku *Od Eve do Laure* (2004),

Kornelija Kuvač-Levačić u članku *Majčinstvo i identitet(i) modernih ženskih likova hrvatske književnosti (s kraja 19. i prve polovice 20. stoljeća)* (2018) i drugi.

Radišna, marljiva i organizirana gospođa Biba preuzima ulogu majčinske figure, u njezinu domu vlada red, toplina i žensko zajedništvo, a žene se osjećaju dobrodošlo: „Gospođa im je Biba često pružala utjehu i savjet u svim poslovima i brigama ženskog srca, svako bi dijete susretala s najvećom nježnošću i svi bi se tmurni časovi rasvijetlili i skratili u njezinoj majčinskoj blizini” (Preradović 1940: 136). Gospođa Biba potječe iz ugledne obitelji, u romanu se naglašava njezina „gospodska, kraljevska pojava” (Preradović 1940: 135) što implicira izgradnju ženskoga identiteta i bez fizičke privlačnosti, odnosno stavom, ponašanjem i ulogom u društvenoj zajednici. Njezine kćeri, Bianca i Carlotta, često su predmet usporedbe: Biancu se smatra zanimljivijom, ljepšom i uspješnijom, dok Paula Preradović Carlottu opisuje kao ljepšu i nježniju verziju svoje majke, no dodjeljuje joj i atribut „prilično osrednje ličnosti” (Preradović 1940: 135), a Pavina je sestra Giuseppina naziva „ropkinjom svoje majke” (Preradović 1940: 147). Autorica romana ne opisuje mnogo groficu Strassoldo, no iz dijaloga grofice i Pave primjećuje se kako je grofica emocionalno snažnija i odlučnija od Pave te kako je želi oraspoložiti i potaknuti na promjenu. Velika pažnja nije posvećena ni Giuseppini, već je se kao Biancu i Carlottu, svodi na usporedbu s Pavom: „Bepi je bila flegmatična žena od dvadeset i šest godina, put joj nije bila tako svježja kao Pavina, ma da je ova bila bolećiva, već je njezino lice pokrivala jednolična bljedoća” (Preradović 1940: 137).

Na primjeru dojkine Sante Vianello prikazan je dvostruki identitet (privatni i profesionalni). Naime, njezina požrtvovna i odgovorna uloga nosi emocionalne i društvene posljedice; navedeno najbolje ocrtava iznenadna bolest Santina djeteta, zbog čega Santin suprug zahtijeva njen povratak kući, no Santa se boji napustiti dojenče jer će se razboljeti ako ostane bez njezinoga mlijeka:

Za ime svih Svetaca Božjih, uskliknuo je na to njezin muž, zar joj nije vlastito dijete mlijke od tuđeg! Zar je tako pokvarena žena i zar se možda uopće i ne misli više vratiti svojoj kući? Ako više nema srca za njega i za svoju djecu i više voli ljenčariti po gospodskim kućama, onda neka samo ostane gdje jest, kad joj se tu toliko sviđa (Preradović 1940: 222).

Marietu Zanoner Paula Preradović opisala je kao *staru usidjelicu*, što odražava kulturnu normu vremena (neudana djevojka ili žena predmet je poruge i čuđenja). S druge strane, Marieta osjećaj praznine pokušava nadomjestiti ili neutralizirati korisnošću i vjernošću zajednici kojoj pripada: „Uživala je što je bolje znala u tom tuđem životu i uzvraćala za ovu milost svojim rođacima nepokolebljivom vjernošću, uvijek spremna na sve usluge” (Preradović 1940: 138). Analizirajući *Dnevnik* Dragojle Jarnević i roman *Ševa Dezsőa* Kosztolányija, Kristina Peternai Andrić i Ivana Žužul u studiji *Neposlušne* bave se reprezentacijom identiteta usidjelica u kontekstu povijesnih, društvenih, ekonomskih i drugih okolnosti. Autorice navode da su životi usidjelica u književnoj praksi predstavljeni ispraznima, likovi većinom okarakterizirani negativno i uvredljivo, a usidjelice su društveno izopćene jer su lišene braka i majčinstva (Peternai Andrić i Žužul 2023: 25). Lik Mariete Zanoner u romanu indikativan je primjer navedenoga i pokazuje kako ne postoje odstupanja od već ustaljenoga obrasca:

Neka nezatna, brbljava stara usidjelica s mišjim licem, što se još više produžilo i zašiljilo jer je nasred glave nosila visoku punđu sijede kose. Ipak je ta stara djevojka bila vrlo dobroćudna i jedini je njezin porok bila upravo nezasitna znatiželjnost (Preradović 1940: 136).

Najkompleksniji je lik Pave koja je ekonomski i društveno ovisna o muškim likovima (suprugu, bratu i šurjaku), živi između idealizacije i stvarnosti, žrtvuje vlastito zdravlje za dobrobit i blagostanje obitelji (usp. Peternai Andrić i Žužul 2023: 46). Iako potječe iz plemićke obitelji, to joj ne osigurava moć budući da njen društveni položaj uvelike ovisi o suprugovoj karijeri i njegovim odlukama (primjerice, svaka selidba za Pavu podrazumijeva prisilno kretanje, a ne slobodan izbor). U Pavinome životu dom ne predstavlja mir, sigurnost i pripadnost, a njezine misli i molitve otkrivaju unutarnji svijet prepun tjeskobe, boli, nezadovoljstva, tuge i neizvjesnosti. Pava čezne za srećom i zadovoljstvom, što je posebno bolno čitati kada se Pava prisjeća haljina koje je nosila dok je bila djevojka; haljine u tome kontekstu nisu samo estetski simbol, već i simbol mladosti i lijepih trenutaka:

Ipak je zato svoje haljine katkada nježno voljela, jer su joj se činile kao dio njezina vlastitog bića, kao koprene i svjedoci njezina života. Nekih svojih djevojačkih haljina sjećala bi se jednako kao i pokojnih prijatelji-

ca, čeznula bi za nestalim uzorcima, za naborima i čipkama, i bilo joj je kao da još osjeća miris onog proljetnog dana, kada je po prvi put nosila onu svoju plavu ili svjetlo-žutu haljinu (Preradović 1940: 65).

Njeno je emocionalno stanje posebno zabrinjavajuće članovima obitelji nakon Cotijine smrti, a ne pomaže ni činjenica što Pava sebe naziva sintagmom „pobijeljen grob” (Preradović 1940: 186) što tumačimo kao masku kojom Pava zavarava okolinu u vezi svoga emocionalnog stanja. Pava nakon Cotijine smrti sav teret preuzima na sebe, pasivnost postaje opasnija nego ikada prije, a njezina je smrt gotovo simbolična (simbolizira potpuni mir i kraj boli, dok motivi vode, tišine i praznine označavaju simboliku čišćenja). Roman ne prikazuje samoubojstvo kao čin slabosti, već ga prikazuje kao rezultat duboke, nesnosne i neizdržive emocionalne boli što potvrđuje Don Raffaello u razgovoru s Perom, ali i upozorava kako je Pavu ljubav učinila nesretnom:

Sirota žena sigurno nije bila pri sebi kad je to učinila. Bila je tako dobra žena, tako kreposna žena, vjerna supruga i majka prepuna ljubavi. Izvršila je taj strašan čin pod utjecajem nekog čudnog straha, što katkada obuzme žene. Oboljela je od žalosti nad smrću svoje male djevojčice (Preradović 1940: 321).

Zaključak

U romanu *Pero i Pava* brak se može promatrati ne samo kao privatna zajednica dvoje supružnika, već i kao prostor u kojemu se odražavaju brojne društvene i kulturne razlike. Analiza različitih bračnih odnosa pokazuje kako se kroz instituciju braka oblikuje položaj žene te njezine obaveze i dužnosti. Važno je naglasiti da se prikaz ženskih likova ne može odvojiti od poetičkih obilježja romana, koji je oblikovan stilski u okviru međuratnoga razdoblja (na baštini realizma i moderne). Paleta ženskih likova u romanu *Pero i Pava* izrazito je raznolika i slojevita: ženski likovi nisu prikazani jednodimenzionalno, već se mogu promatrati paradigmatički (kao reprezentacije određenih stereotipa ili kao individualizirani subjekti s vlastitim iskustvima). Značenje romana *Pero i Pava* nadilazi biografsko-povijesni okvir, odnosno ne predstavlja isključivo obiteljsku i privatnu pozadinu života pjesnika Petra Preradovića, već otvara brojna pitanja o konstrukciji ženskoga identiteta i ženskome položaju u kultur-

nome i društvenome kontekstu, čime obogaćuje hrvatsku književnu i kulturnu povijest. U kontekstu navedenoga, roman se može promatrati i u kontekstu feminističke književne kritike, odnosno kao tekst koji problematizira kulturne obrasce ženskosti. Analizom ostatka književnoga opusa spomenute književnice, otvorio bi se prostor za revalorizaciju autoričina književnog stvaralaštva.

LITERATURA

- BOŽAC, Viktor. 1997. „Život i književni rad Paule von Preradović” u *Nova Istra*, 2, 2(5). 131-139.
- BULJAC, Miljenko. 2021. „Na ponos potomstvu i narodu: Petar i Paula Preradović” u *Hrvatski: časopis za teoriju i praksu nastave hrvatskoga jezika, književnosti, govornoga i pismenoga izražavanja te medijske kulture*, 19, 2. 37-61.
- BUZOV, Dragan. 1996. „Progonjena nevinost’ i femme fragile. Dva ženska lika u hrvatskom romanu od Šenoe do početka 20. stoljeća” u *Republika*, 5/6. 93-105.
- CULLER, Jonathan. 2001. *Književna teorija. Vrlo kratak uvod*. Preveli Filip i Marijana Hamersak. Zagreb: AGM.
- ČALE FELDMAN, Lada i Ana TOMLJENović. 2012. *Uvod u feminističku književnu kritiku*. Zagreb: Leykam international.
- ČEPULIĆ, Drago. 1940. „Paula Preradović: Pero i Pava” u *Hrvatska smotra*, VIII, 11-12. 647-648.
- KORAĆ, Stanko. 1975. *Hrvatski roman između dva rata*. Zagreb: August Cesarec.
- LUGHOFER, Johann Georg. 2018. „Habsburško nasljeđe u djelu Paule von Preradović, autorice austrijske himne” u *Književna smotra: Časopis za svjetsku književnost*, 50, 188(2). 47-54.
- MARAKOVIĆ, Ljubomir. 1940. „Preradović” u *Hrvatska prosvjeta*, XXVI, 8-10. 233-246.
- MAŠTROVIĆ, Tihomil. 2018. „Romansirani životopis Petra Preradovića u romanu ‘Pave i Pero’ Paule pl. Preradović” u *Vijenac*, 365. <https://www.matica.hr/vijenac/635/vjecno-sume-vode-okolukorana-28073/> (pristup ostvaren 14. listopada 2025.).
- MILINKOVIĆ, Jelena. 2018. *Feministička istraživanja i čitanja književnosti* u Adriana Zaharijević i Katarina Lončarević (uredile) *Feministička teorija za sve. Zbornik radova sa konferencije ‘Neko je rekao feminizam? Feministička teorija u Srbiji danas’*. Beograd: Institut za filozofiju i društvenu teoriju Univerziteta u Beogradu; Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu. 19-39.
- MOI, Toril. 2007. *Seksualna-tekstualna politika: feministička književna teorija*. Prevela Maša Grdešić. Zagreb: AGM.
- NEMEC, Krešimir. 2003. *Slika žene u hrvatskoj književnosti 19. stoljeća* u Stipe Botica (uredio) *Zbornik Zagrebačke slavističke škole 2002*. Zagreb: Filozofski fakultet u Zagrebu; Zagrebačka slavistička škola; Hrvatski seminar za strane slaviste. 100-109.
- PERIĆ, Martina. 2010. Problematizacija ženskog roda i identiteta u Zagorkinom romanu ‘Kamen na cesti’ u *Kaj: časopis za književnost, umjetnost, kulturu*, 43(214), 4, 31-46.

- PETERNAI ANDRIĆ, Kristina i Ivana ŽUŽUL. 2023. *Neposlušne*. Zagreb: Meandarmedia.
- PETRIS, Hijacint. 1940. „Tragični roman pjesnika Preradovića” u *Hrvatska revija*, XIII, 10. 543-544.
- PRERADOVIĆ, Paula. 1940. *Pero i Pava*. Zagreb: Ante Velzek.
- SABLIĆ-TOMIĆ, Helena. 2005. *Gola u snu. O ženskom književnom identitetu*. Zagreb: Znanje.
- ŠICEL, Miroslav. 2009. *Povijest hrvatske književnosti. Razdoblje sintetičkog realizma (1928-1941)*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- VAUPOTIĆ, Miroslav. 1965. *Književnost između dva rata. Proza u Vlatko Pavletić (uredio) Panorama hrvatske književnosti XX stoljeća*. Zagreb: Stvarnost. 328-407.
- ZANINOVIĆ, Vice B. 1940. „Roman o pjesniku Petru Preradoviću” u *Savremenik*, XXVIII, 6-7. 174-175.

„Noi donne siamo il cuore della nostra casa”: costruzione dell’identità femminile nel romanzo *Pero i Pava* (1940) di Paula von Preradović

RIASSUNTO

Lo sviluppo della critica letteraria femminista negli ultimi decenni ha reso possibile una ricerca più sistematica sulla scrittura in prosa femminile e la problematizzazione della sua marginalizzazione nella storiografia letteraria e nel canone letterario. Nonostante questi progressi, numerose scrittrici e le loro opere continuano a essere insufficientemente esaminate nell’ambito della ricerca storico-letteraria. In questo contesto, il contributo si concentra sul romanzo *Pero i Pava* (*Pave und Pero*, 1940) della scrittrice austro-croata Paula von Preradović, nipote del poeta Petar Preradović. Il romanzo si basa sulla corrispondenza tra Petar Preradović (Pero) e la sua prima moglie, Paolina de Ponte (Pava), e rappresenta la vita emotiva e privata di Pero e Pava, l’identità femminile, la posizione sociale della donna, le differenze sociali esistenti e altri aspetti analoghi. La parte centrale del contributo è dedicata all’analisi e alla costruzione dell’identità femminile nel romanzo (la rappresentazione del mondo interiore della donna, del matrimonio, della maternità e dell’amore), con particolare attenzione alla posizione delle donne nella sfera privata e pubblica nel contesto delle norme sociali e culturali.

PAROLE CHIAVE:

Paula von Preradović, *Pero i Pava*, identità femminile, posizione sociale della donna, letteratura del periodo tra le due guerre

"We are the women, the heart of our home": the construction of female identity in the novel *Pero i Pava* (1940) by Paula von Preradović

SUMMARY

The development of feminist literary criticism over the past decades has enabled more systematic research into women's prose authorship and the problematization of its marginalization in literary historiography and the literary canon. Despite these advances, numerous women writers and their works continue to be insufficiently examined within the framework of literary-historical research. In this context, the paper focuses on the novel *Pero i Pava* (*Pave und Pero*, 1940) written by the Austrian-Croatian writer Paula von Preradović, granddaughter of the poet Petar Preradović. The novel is based on the correspondence between Petar Preradović (Pero) and his first wife, Paolina de Ponte (Pave), and it portrays the emotional and private life of Pero and Pava, female identity, female social position, existing social differences, and so on. A key part of the paper will examine the analysis and construction of female identity in the novel (the portrayal of the woman's inner world, marriage, motherhood, and love), with an emphasis on the position of women in both private and public spheres within the context of social and cultural norms.

KEYWORDS:

Paula von Preradović, *Pero i Pava*, female identity, female social position, interwar literature

